

Napsal Antonín Škarka

(E*forum, 17. 11. 2022)

Antonín Škarka je znám především jako filolog, literární historik, editor, hymnolog, komeniolog a vynikající znalec české středověké a barokní literatury. Tak se ho také pokusila připomenout konference Jako by(ch) se octl na obrovském staveništi. Antonín Škarka (14. 2. 1906 - 12. 11. 1972), jež se uskutečnila ve dnech 1. a 2. listopadu v Akademickém konferenčním centru v Praze. Ovšem stať, která se dochovala v podobě strojopisného čistopisu ve Škarkově pozůstalosti uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a kterou zde uveřejňujeme zřejmě vůbec poprvé, ho dává poznat také jako didaktika. Škarka v tomto textu kriticky hodnotí úroveň výuky tzv. starší české literatury na střední škole, zvažuje její hodinovou dotaci a ročníkové zařazení, a především připojuje konkrétní návrh na novou středoškolskou čítanku starší české literatury. Tato stať tak svým zaměřením výrazně vybočuje ze Škarkovy obvyklé publikační činnosti, v kontextu jeho profesního života nicméně nepřekvapuje. Škarka totiž celý svůj profesní život strávil za katedrou, pedagogické působení v něm mělo své pevné místo. Po studiu na brněnské Masarykově univerzitě vyučoval v letech 1931–1945 češtinu a němčinu na několika středních školách (nejprve v rodném Brně, poté v Trstené na Slovensku a nakonec v Praze), od roku 1946 pak až do své smrti v roce 1972 přednášel starší českou literaturu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, v letech 1946–1949 rovněž na Univerzitě Palackého v Olomouci a v letech 1947–1951 i na brněnské univerzitě. Tuto Škarkovu nedatovanou stať, jež však byla zjevně napsána v roce 1948, tj. dříve, než její autor mohl vědět, jak bude vypadat socialistická reforma středoškolského studia v Československu, publikujeme u příležitosti 50. výročí Škarkova úmrtí († 12. 11. 1972).

mš

Prohlubte vyučování starší české literatury na střední škole!

Pokroky, objevy a nová hlediska naší literárněhistorické vědy, která se zabývá staršími obdobími našeho písemnictví, leží vlastně dosud pro naši školní praxi ladem a nevyužity. Rukověti i čítanky, kterých se užívá na našich středních školách, ustrnuly většinou na formulacích Vlčkových nebo Jakubcových Dějin, pohlížejí stále ještě na naše starší písemnictví jednostranně a předpojatě, hlavně jako na výtvořiny zajímavé nanejvýš ideově nebo kulturněhistoricky, a jenom zřídka jako na projevy uměleckých forem a dobových estetických hodnot. Není proto divu, že pravé pochopení naší dávnější literární minulosti stále ještě uniká odchovancům našich středních škol. A přece jsou to epochy a hodnoty, které utvářely naši slovesnou kulturu i naše kulturní

postavení mezi ostatními národy! Je proto, myslím, vhodné, když nyní všude jinde plánujeme a budujeme svůj nový hospodářský a kulturní život, abychom se nebáli ani tady reformovat a „znárodňovat“, totiž zpřístupnit našemu lidu slovesné bohatství naší minulosti, vychovávat jej na školách k tomu, aby této literární minulosti rozuměl a vážil si jí.

Zamýšlel jsem se, ostatně, nad některými těmito reformami už před devíti lety, když jsme se po nešťastném mnichovském násilí opět sbírali k novému růstu i k odvetě. Tehdy požádalo ministerstvo školství Literárněhistorickou společnost československou o konkrétní návrhy, pokud jde o změnu učebnic, a Společnost mne jako svého člena vyzvala, abych se též vyjádřil o těchto otázkách. Jako odborník pro starší české písemnictví všiml jsem si ve své odpovědi (zaslané Společnosti dne 1. března 1939) osnov a učebnic české literatury pro 5. třídu středních škol. Jak jsem později zjistil z článku kol. Josefa Hrabáka, otištěného na podzim r. 1939 v Slovu a slovesnosti 5, [s.] 216[-217], „visely“ některé z těchto myšlenek patrně „ve vzduchu“, neboť stejně jako já i on doporučoval, aby se poučení o starší české literatuře přeložilo z kvinty na nejvyšší stupeň. Jenže podle mého názoru a podle mých zkušeností nestačilo by na to, jak se domnívá kol. Hrabák, jenom první pololetí oktávy, nýbrž bylo by potřebí aspoň tři pololetí. Předpokládám ovšem opět plný a zvýšený počet hodin češtiny ve vyšších třídách středních škol, aspoň pět hodin týdně, jak si zaslouží tento ústřední předmět naší národní výchovy.

Ale jde o otázky ještě zásadnější a závažnější. Především je třeba rozšířit výběr čítaných a interpretovaných textů, neboť ten výběr, který předepisují poslední osnovy z r. 1933 (Návrh uč[ebních] osnov [pro střední školy], s. 218), je přímo macešský a k naší národní osvětě a k starobylé literární kultuře hrubě nespravedlivý a skoro nepřátelský. Do staršího českého písemnictví náleží totiž všechny jeho epochy a všechny jeho spisovné jazyky, tedy jak jeho první slavné období staroslověnské literární osvěty, počátek písemnictví u Slovanů vůbec, tak také všechna další období, i baroko, a ovšem též písemnictví, jehož prostředkem slovesného projevu byla latina. Vylučovat pak některou z těchto literárních epoch a spisovných jazyků ochudilo by a zkreslilo představu a obraz o naší bohaté literární minulosti, které je ze všech slovanských nejstarší a v některých dobách vedoucí.

Nový výbor ze staršího českého písemnictví měl by se sice především řídit hledisky formálněestetickými, ale nesměl by přitom zanedbávat ani zřetele ideové, zejména tam, kde literární výtvoři zdůrazňují naše češství a slovanství (v nejširším smyslu slova). Tento výbor měl by už středoškolskému studentu poskytnouti co nejširší rozhled po staročeské literatuře. Bylo by, domnívám se, prospěšné, kdyby tato kniha (nazvěme ji čítankou nebo jinak) spojovala organicky otištěné texty s nejnужnějšími literárněhistorickými výklady, zasvěcením do četby otištěných památek, určených pro práci ve škole i doma. Tím by se zároveň sloučila literární rukověť s čítankou v jediný knižní organismus. Nebál bych se přitom ani objemnější knihy, jako se jich nebojí ve své školské praxi ani Rusové, a to knihy tak pojaté a zpracované, výběrově bohaté i úpravou dokonalé (hojnost ilustrací), aby zůstávala naší inteligenci a vlastně všem,

kteří se zajímají o naši literaturu, jakousi národní čítankou po celý život, i když opustí školní lavice.

Navrhoval bych pak pro tuto čítanku tento kánon textů a autorů ze staršího českého písemnictví (znovu upozorňuji: určený pro tři pololetí a k četbě povinné i soukromé, školní i domácí; rozměrnější díla arci ve vhodných ukázkách):

Období církevněslovanské literární osvěty

(Právě znalost azbuky a ruštiny, zavedené nyní na naše školy, dovoľovala by, že by se i ze staroslověnské literatury mohla některá ukázka otisknout v původním jazyce a cyrilicí.)

Část evangelia Matoušova s Otčenášem (Mt 6,5-15); Proglas (překlad); legenda o sv. Konstantinu-Cyriľovi (překlad); první staroslověnská legenda o sv. Václavu (část v původ[ním] znění, ostatek překlad); kánon sv. Václava (překlad); Hospodine, pomiluj ny.

Období románské

Kosmas (překlad); Vincentius (překlad); některá latinská legenda o sv. Václavu, např. Kristián, jestliže po posledních útocích Urbánkových obstojí jeho pravost a starobylost (překlad); latin[ská] legenda o sv. Prokopu (překlad); homilie sv. Vojtěcha o přenesení sv. Václava (překlad); píseň „Svatý Václave“.

Období gotické

Latin[ská] legenda o sv. Václavu „Oriente iam sole“ (překlad); „Vypravování o zlých letech po smrti krále Přemysla Otakara II.“ (překlad); ukázka z „arsdictandi“, např. některý z listů Kunhutiných králi Přemyslovi (překlad); píseň „Slovo do světa stvořenie“.

Modlitba Kunhutina „Vítaj, Kráľu všemohúci“; legenda o Jidášovi; Andreis; Dalimil; Zpěv o bitvě u Kreščaku; Nota ot pana Viléma Zajíce; I. spor duše s tělem; staročeské drama; báseň O smrtedlnosti; legenda o sv. Prokopu, satiry o řemeslnících a bajka O liščě a o čbánu z Hradeckého rkp.; vlastní životopis Karla IV.; legendao sv. Kateřině, tzv. Stockholmská; některé kázání Milíčovo (překlad); Matěj z Janova (překlad); některá veršovaná modlitba a píseň, např. „Buoh všemohúci“, „Jezu Kriste, šcedrý kněže“ aj.; ukázky náboženské zábavné prózy, např. Aseneth, Životy sv. Otců, Pasionál atp.; Jan z Jenštejna (překlad); Vojtěch Raňků z Ježova, pohřební řeč nad Karlem IV. (překlad); ukázka z „Ráje duše“; Tomáš ze Štítného; Smil Flaška z Pardubic, Nová rada; Podkoní a žák; ukázky ze světské lyriky; ukázky z tzv. romantického eposu a z romantické prózy; Tkadleček; Milion; Ondřej z Dubé.

M. Jan Hus; některý Žižkův list; ukázky duchovní písně, např. „Ktož jsú Boží bojovníci“ aj.; Hádání Prahy s Kutnou Horou; Václav, Havel a Tábor; Petr Chelčický; Petr z Mladoňovic; Vavřinec z Březové; Jan Rokycana; cestopis panoše Šaška; Ctibor Tovačovský, Hádání Pravdy a Lži.

Období humanismu a renesance

Jan z Rabštejna, Dialog (překlad); Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (překlad); Viktorin Kornel ze Všehrd; Václav Písecký; Václav Hájek z Libočan; Oldřich Prefát z Vlkanova; Jan Blahoslav; česká duchovní píseň všech vyznání; Kralická bible; Karel starší z Žerotína; některý z latinských humanistů, např. Jan Campanus, Jiří Karolides aj. (překlad); některé drama.

Období baroka a rokoka

Pavel Stránský; Pavel Skála ze Zhoře; J. A. Komenský; Jiří Třanovský; Adam Michna z Otradovic; Fridrich Bridel; Felix Kadlinský; Bohuslav Balbín; M. V. Šteyer a Svatováclavská bible; jezuitské drama, např. Rakovnická vánoční hra; ukázka barokních legend a barokní prózy; ukázka barokního kazatelství, např. Hynek Bílovský, Fabián Veselý, Ondřej František de Waldt aj.; evangelický barok a evangelické rokoko, např. V. Kleych, Jan Liberda, Pavel Doležal, Jiří Zábojník aj.; Jiří a Lukáš Volní; H. Gavlovič; F. Vavák; J. T. Kužník; lidová epika a lyrika; některé drama.

Četbu takových ukázek, která je nutná (tažení proti čítankám nebylo podle mého soudu promyšlené a oprávněné), doplňovalo by pak poznání některého celého díla staročeského písemnictví. Myslím však, že by se mělo využít pro jeho poznání také latiny. Nejsem totiž pro její odstranění z našich škol. Víím dobře, co dala mně samému a hlavně našim zemím a naší literární osvětě (viz moji úvahu „Latinské kořeny naší středověké literární osvěty“, čas[opolis] Vyšehrad 3, 1947, [s.] 102nn.). Mělo by se proto tohoto předmětu právě pro naše účely co nejvíce využít. Již od samých začátků vyučování latině měly by naše učebnice přihlížet také k našim autorům, kteří psali latinsky, a volit příklady také z nich, pokud možno v nejhojnějším počtu. Na vyšším stupni měly by se pak na našich školách čísti vedle římských klasiků také naši latinští autoři, tedy např. v ukázkách některá latinská legenda (o sv. Václavu nebo Prokopu), Kosmas, Vincentius, Karel IV., Milíč, Matěj z Janova, Vojtěch Raňků z Ježova, Jenštejn, Hus, ukázky z latinské hymnologie, některý humanista, Komenský, Balbín, Dobrovský, Palacký.

Právě zde by se mohla projevit a uskutečnit prospěšná a úrodná spolupráce mezi vyučovacími předměty, v našem případě mezi latinou a češtinou, kdyby se poučení o starším českém písemnictví přesunulo do vyšších tříd.

Bude-li mít někdo z našich povolaných činitelů odvalu provést tyto pronikavé reformy, jak jsem je stručně naznačil, ochotně nabízím své síly, rady i spolupráci při sestavení nové potřebné učebnice a čítanky ze staršího českého písemnictví, kterou jsem zatím načrtl jenom v hrubých rysech bez přesnějšího označení a vymezení navrhovaných autorů a textů, jako jsem nabízel svou pomoc a své zkušenosti již r. 1939. Ale tehdy nad troskami, dnes, chválabohu, nad novými základy našeho státu a naší lepší národní budoucnosti!